

see siis Tallinna või Tartu Kunstimuseum, Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, Tartu Linnamuuseum või Vabaõhumuuseum, on ühine kas asutamismõtte algataja või kogude alusepanija, — kõik nad on ühel või teisel viisil saanud alguse Eesti Rahva Muuseumist. On iseloomulik, et just nõukogude võimu ajal on toimunud muuseumide spetsialiseerimine ja otstarbeka muuseumidevõrgu väljaarendamine. ENSV TA Etnograafia Muuseumi ülesandeks on jäänud esijoones eestlaste kultuuri ja elu-olusse puutuvate materjalide kogumine ja säilitamine, nende teaduslik uurimine ja tulemuste populariseerimine näituste ning trükisõna kaudu. Selle kõrval kogutakse ka teiste, eriti naaberriikide etnograafilist ainet.

Sõjajärgseil aastail on muuseumi kollektiiv kogude korrastamisel ära teinud suure töö. Paljud hoidlad on saanud ajakohase sisustuse. Eriti hoogne on olnud kogude tutvustamine näituste, loominguliste koostööpäevade ja loengute kaudu.

Viimastel aastatel on pearõhk asetatud kogumistöele, mis toimub sihikindlalt aastaiks 1958—1965 koostatud plaani alusel. Partei ja valitsus on muuseumi kättesse andnud piisavalt materiaalseid vahendeid selle küllaltki ulatusliku plaani täielikuks elluviimiseks. Selle plaani kohaselt alustatakse 1959. a. suvel uuesti taluehituste kavakindlat plaanistamist. Muuseumi kollektiiv on ületamas ka teadusliku produktsiooni nappust, mida näitab viimasteil aastail märgatavalt elavnenud kirjastustegevus.

Etnograafia Muuseumist on kujunenud tõeline rahvamuuseum. Tema edasise eduka tegevuse aluseks on jätkuv koostöö rahvaga kogude täiendamisel ja neis olemasolevate materjalide kättesaadavaks tegemine näituste ning publikatsioonide kaudu, aidates sellega omalt poolt tõhusalt kaasa meie sotsialistliku kultuuri rahvusliku vormi kujunemisele ja õitsengule.

J. LINNUS

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1959.2.10>

FR. R. KREUTZWALDI NIMELISE KIRJANDUSMUSEUMI TÄNAPÄEVAST JA HOMSEST

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum kui meie vabariigi üks omalaadsemaid ja vanimaid keskseid vaimse vara salvi ning teaduskoldeid ei ole tekkinud üle öö, n.ö. enam-vähem valmina, vaid ta on kujunenud aastakümnete vältel mitmesuguste objektiivsete asjaolude paratamatu ristumise tulemusena. Eriti hoogsalt ja sihikindlalt on Kirjandusmuuseumi väljaarendamine toimunud nõukogude korra ajal, partei ja valitsuse pideval hoolitsusel. 1940. a. muudeti ta Eesti NSV Rahvakomissariaadi Nõukogu määrusega riiklikuks muuseumiks, arvati 1946. a. Eesti NSV Teaduste Akadeemia loomise puhul akadeemia süsteemi ja anti talle 1953. a. seoses Lauluisa 150-nda sünniaastapäevaga Fr. R. Kreutzwaldi nimetus — tast sai püsiv ja elav mälestusmärk eesti kirjanduse rajajale.

Kauaaegse arengu tulemusena on Kirjandusmuuseumist kujunenud tänapäeval neljast osakonnast — rahvaluule, käsikirjade ja bibliograafia osakond ning arhiivraamatukogu — koosnev ühtne orgaani-

line tervik, kes edukalt täidab temale osakssaavaid ülesandeid kommunismi ehitamisel.

Kuivõrd viljakaid tulemusi on andnud ülmärgitud nelja osakonna kuulumine ühte tervikusse, selles on võinud juba ammu veenduda kõik need, kellel Kirjandusmuuseumiga on pisutki lähemat kokkupuutumist olnud. Uurijad ja publitseerijad on praktilise töö käigus kogenud, et nii mõnigi kirjanduse või ajaloo probleem viib ühe otsaga rahvaluulesse ja vastupidi — rahvaluule uurimine viib sageli kirjanduse ja ajaloo juurde. Järelikult peavad uurijal kohe siinsamas käepärast olema ka rahvaluule või siis kirjanduse nii trükitud kui ka käsikirjalised materjalid ühes kõigi olemasolevate variantidega. Teiselt poolt — niipea kui keegi asub tööle käsikirjade või rahvaluule osakonna käsikirjaliste materjalide kallal, on tal otsekohe tarvis kasutada ka trükiseid: eriväljaandeid, ajalehti, ajakirju, kaarte, käsiraamatuid, vastavat teoreetilist kirjandust jne. Järelikult peab tal olema käepärast ka eesti trükiste täielik arhiivraamatukogu. Viimasele on aga

võtmeks bibliograafia osakond oma järjest täienevate kartoteekidega.

Et nende nelja osakonna kuulumine orgaaniliselt ühte tervikusse ja Eesti NSV Teaduste Akadeemia juhtimise alla on kõigiti õigustatud, seda näitavad paljude aastate kogemused: uurijad on kõik nõutavad kogudes leiduvad käsikirjalised, trükisõnalised ja pildimaterjalid ilma liigsete raskusteta viivitamatult kätte saanud, sageli just nende tarvis valmistatud foto- või masinakirjaliste kooptiate näol. Uurijate teenindamise kiirust ja täpsust, millel on seda tüüpi asutuste elus väga oluline tähtsus, võib saavutada ainult muuseumi osakondade kõige tihedama igapäevase koostöö — kogumise, korraldamise, säilitusrežiimi pidamise, kopeerimise, restaureerimise, köitmise jm. muuseumialaste menetluste tulemusena. Ka publitseerimistööd, eesti kirjanduse ja rahvaluule allikmaterjalide kättesaadavaks tegemist laiale lugejaskonnale, on võimalik edukalt teha ainult siis, kui fondid on nende publikatsioonide koostajatele iga päev kättesaadavad ning kui mainitud neli osakonda üksteist pidevalt abistavad ja täiendavad. Tänu sellele ongi Kirjandusmuuseum saanud viimaste aastate jooksul trükis avaldada küllaltki märkimisväärse kogu töid eesti kirjanduse ja rahvaluule alalt, nagu M. Lepiku ja L. Raua koostatud «Fr. R. Kreutzwald. 1803—1882. Elu ja tegevus sõnas ja pildis» (1953), M. Lepiku toimetatud Kreutzwaldi kuueköitelise kirjavahetuse kaks köidet (1953 ja 1956) (kolmas on praegu trükis), H. Tampere koostatud «Eesti rahvaluule viisidega» I (1956) ja III (1958) köide, Eesti luule antoloogia I (1955, koostaja L. Raud), E. Normanni «Valimik eesti vanasõnu», S. Läti «Eesti rahvanaljandid (mõis ja kirik)» (1957), kahe viimati mainitud autori ühistööna valminud eesti rahvaluule kogumik lastele «Üle õue õunapuu» (1955), peatselt trükist ilmuv E. Laugaste ja E. Normanni koostatud mahukas «Eesti hiiu- ja vägilasmuistendid» I, möödunud aasta lõpul lugejateni jõudnud Kirjandusmuuseumi perioodiline publikatsioon «Paar sammukest... I» (toimetaja M. Lepik) ja mitmed teised. Rahvaluule osakonna kollektiiv töötab koos TRU kirjanduse ja rahvaluule kateedriga ning ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluule sektoriga praegu eesti regivärsiliste rahvalaulude

paljuköitelise väljaande «Vana kannel» kaljal, millest esimesed köited peavad ilmuma algava seitseaastaku vältel. Peale selle ilmub käesoleval aastal trükist setu muinasjuttude kogu jm.

Sellega rööbiti on Kirjandusmuuseumi teaduslikud töötajad — jällegi tänu allikate käepärasusele ja osakondade vastastikusele koostööle — saanud iseseisvalt uurida mitmeidki eesti kirjanduse ja rahvaluule probleeme. Selles osas on eriti tähelepanev H. Tampere töö «Mõningaid eestlaste etnilise ajaloo küsimusi suulise rahvaloomingu valgusel», mis on leidnud tunnustust ka väljaspool vabariigi piire. Väärivad märkimist hiljuti Kirjandusmuuseumi koosseisu siirdunud noore, kuid juba silmapaistva kirjandusuuri ja -kriitiku H. Siimiskeri tööd, samuti A. Vinkeli uurimused «Sentimentaalne rahvaraamat», «Fr. G. Arvelius 18. saj. kirjanikuna», «Romantismist kirjanduses» jm., R. Põldmäe kirjutised «C. R. Jakobsoni näidendi «Arthur ja Anna» sünniprotsessist», «Kreutzwald ja vennastekogudus», «Jakob Jagomann ja tema Räpina kihelkonna «ajaraamat» ja paljud teised.

Omaette alaks Kirjandusmuuseumi kõigile osakondadele on kogumistöö. See tähendab mitte ainult üleskutsete avaldamist ajalehtedes ja seejärel kotisuu lahtihoimist, et rahvas saaks käsikirju, fotomaterjale, trükiseid, rahvaluulet jm. kokku kanda. Kogumistöö eeldab kõigepealt kogu maad haarava hästi väljakujundatud korrespondentidevõrgu olemasolu, nendega regulaarset sidepidamist, neile pidevalt juhtnööride andmist, nende külastamist, ergutamist, premeerimist jne. Eriti tulemusrikas on selles osas olnud rahvaluule osakonnas O. Kõiva ja E. Liiva töö H. Tampere üldjuhtimisel. Peaaegu iga päev saab Kirjandusmuuseum oma korrespondentidelt ja vabatahtlikelt kaastöölislalt uusi andmeid, materjale, ettepanekuid, üleskirjutusi jm.

Eriti aktiivsetest korrespondentidest ja väliskaastöölolistest olgu nimetatud näiteks A. Martin Jõhvist, H. Joonuks Rakkest, E. Lepik Väike-Maarjast ning tänapäeva teenelisem rahvaluule koguja Emilie Poom (sünd. 1874. a.). Viimane on töötanud pidevalt 1930. a. alates kuni käesoleva ajani ja kogunud iga aasta 200—300 lehekülge kõrgeväertuslikku rahvaluulet,

kokku umbes 5200 lehekülge. Tema üles- tähendus on põhjalikud, mitmekülgsed ja täiesti usaldusväärsed, seejuures enamasti rahvaehtsalt sõnastatud ning niisugustena pakuvad huvi keeleuurijatelegi. Ka Marta M ä e s a l u (sünd. 1893. a.) on õige väl- japaisteve korrespondent. Ta on pidevalt kogunud 27 aasta vältel ja kirja pannud 4630 lehekülge rahvaluulet. Metsavahina töötav ja mittestatsionaarselt Tartu Riikliku Ülikooli Ajaloo-Keeleteaduskonnas õppiv Mall P r o o d e l (sünd. 1937. a.) kuulub Kirjandusmuuseumi korrespondentide noo- rema põlvkonna hulka. Ta hakkas rahva- luulet koguma 1956. a. ja andis kahe aasta jooksul 362 lk. muistendeid, naljandeid, vanu ja uuemaid rahvalaule, mänge, mõis- tatusi, vanasõnu, kõnekäände ja tähtpäe- vade kombestikku. Kihnu saarelt saadab rahvaluulet Theodor S a a r, üks aktiivse- maid korrespondente. Kokku töötab rahva- luule alal pidevalt kaugelt üle saja kor- respondendi.

Kuid korrespondentide võrgust, kes pea- miselt teenindavad rahvaluule osakonda, üksi ei piisa. Ainult rikkalike teadmistega varustatud rahvaluule- ja kirjandustead- lased ning arhiivraamatukogu töötajad suu- davad välja selgitada kogumist vajava materjalide tõenäolisi asukohti ja nende omanikke ning organiseerida tegelikku ko- gumistööd. Igal üksikjuhul tuleb mater- jali valdajale läheneda individuaalselt, mis nõuab suurt püsivust ja taktitunnet. Ainult tänu sellisele individuaalsele lähenemisele, kannatlikule ja kohusetundlikule tegevusele õnnestus Kirjandusmuuseumi töötajail A. Vinkelil, M. Lepikul, L. Laidveel, V. Kanguril, H. Maueril, A. Palmil jt. toi- metada viimastel aastatel muuseumi niisu- gused hinnalised materjalid, nagu C. R. Jakobsoni käsikirjad ja ajalehe «Sakala» arhiiv, L. Koidula käsikirjalised materjalid, kirjavahetus ja raamatud, J. Hurda raamatud, A. Kitzbergi kirjavahetus ja palju muid väärtuslikke dokumente. Otsides vanu ja haruldasi trükiseid nii vabariigi piiri- des kui ka väljaspool, on arhiivraamatu- kogu töötajad sageli sattunud käsikirja- liste materjalide jälile, nagu see juhtus mullu Koidula raamatute leidmise puhul. Ei saa salata, et kogumistöö Kirjandus- muuseumis eeldab ka laialdasi isiklike tut- vusi, usaldusväärset, kannatust ja isegi eneseohverdust, kui materjalid seda vääri-

vad. Palja administreerimisega, ainult ette- kirjutustele toetumisega ei suudeta siin palju ära teha, ning kogemused näitavad, et kui koguja võtab liiga ametliku tooni, muutub kroonulikuks, siis tõmbub materja- lide omanik või valdaja tagasi ning ma- terjalid jäävad paljudeks aastateks kätte- saamatuiks, kaovad n.õ pinnalt ning mõ- nelgi korral hävivad õnnetusjuhtumi läbi, nagu see kahjuks juhtus mõne aasta eest A. H. Tammsaare ühe osa käsikirjadega.

Suur osatähtsus, eriti rahvaluule kogu- mise alal, on reeglipärastel ekspeditsioo- nidel. Koos foto- ja helitehnikuga kogub rahvaluule osakonna 6—7-liikmeline pere järjekindlalt iga aasta suvekuudel ettenäh- tud rajoonides rahvaluulet, märkides seda paberile, noodijoonestikule, magnetofonilind- dile ning jäädvustades samaaegselt foto- lindil rahvalaulikuid ja pillimehi. Nii töö- tas meie ekspeditsioon 1958. a. juunis-juu- lis edukalt Lääne-Saaremaal, kust saadi üle 2200 lk. rahvaluuletekste, lindistati 217 muusikalist ning jutustavat pala ja tehti 389 fotot. Käesoleva aasta suvel siirduvad rahvaluule kogujad jälle Saaremaale.

Kogumine on suur ja komplitseeritud töö, millele järgneb mitte vähem keerukas ja aeganõudev «saagi» varaaitadesse pai- gutamine, korraldamine, tüübi määramine jne., et uurijal oleks neid materjale liht- sam ja kergem kasutada. On selge, et sel- lisegi töö juures ei saa mõnikord läbi ilma naaberosakondade, eriti arhiivraamatukogu ja bibliograafia osakonna abita.

Sedasama peab ütleva ka eksposi- sioonilise töö kohta. Huvitavaid ja emotsionaalselt mõjuvaid kirjanduslikke näitusi ei saa korraldada, kasutamata sel- leks originaalmaterjale — käsikirju, fotosid, haruldasi trükiseid, viimasel ajal isegi heli- ülesvõtteid. Nii võisid 1958. a. E. Sārgava elu ja loomingule pühendatud näituse külastajad kuulda Sārgava häält, mille Kirjandusmuuseumi helitehnik R. Hansen oli mõni kuu enne kirjaniku surma jääd- vustanud magnetofonilindile. On täiesti loomulik, et sellisel näitusel oli suur menu ja mõju. Üldse on Kirjandusmuuseum sõjajärgseil aastail korraldanud üle poo- lesaja suurema ja väiksema näituse kir- janduslike ning ühiskondlik-poliitiliste täht- päevade puhul.

Kuid näitustegi korraldamine nõuab osakondade kõige tihedamat koostööd:

käsit kirjade osakond valmistab selleks ette oma fondides leiduvad vajalikud käsikirjalised ja fotomaterjalid, arhiivraamatukogu — tarvisminevad trükised, rahvaluule osakond aitab üles leida näit. kirjaniiku loomingu sidemed rahvaluulega jne. Ainult tänu osakondadevahelisele viljakale koostööle oli 1958. a. võimalik korraldada A. H. Tammsaare elule ja loomingule pühendatud näitus niisugusena, et see leidis laialdast tunnustust. Pärast väljapanekute mahavõtmist rändavad näitused tavaliselt rajoonikeskustesse, C. R. Jakobsoni talu-muuseumi jm., kus neid omakorda elavalt külastatakse.

Alanud seitseaastakul seisavad Kirjandusmuuseumi ees veelgi ulatuslikumad ja vastutusrikkamad ülesanded. Olgu kõigepealt tähendatud, et perspektiivplaani kohaselt jaguneb kogu uurimis- ja publitseerimistöökolmeks põhiprobleemiks: 1) eesti kirjanduse ajalugu, 2) eesti rahvaluule ajalugu, 3) eesti raamatu ajalugu ja bibliograafia. Esimese probleemi tähtsamateks teemadeks on Kreutzwaldi kirjavahetuse väljaandmise lõpuleviimine, O. W. Masingu ja C. R. Jakobsoni kirjavahetuste trükiks ettevalmistamine ning uurimusi E. Vilde ja L. Koidula kohta. Teise probleemi keskseks temaks on eesti regivärsiliste rahvalaulude paljukõitelise väljaande trükkitoimetamine (koostöös TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri ja ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudiga), sarja «Eesti rahvalaule viisidega» väljaandmise lõpuleviimine ning «Eesti hiitu- ja vägilasmuistendite» kahe järgneva köite avaldamine, peale selle uurimus eesti rahvalaule arenemise ajaloost Kihnus jm. Kolmanda probleemi osas valmib 1965. aastaks ulatusliku väljaande «Eesti raamatute bibliograafia 1535—1917» see osa, mis sisaldab eesti raamatute bibliograafia ajavahemikust 1900—1917. Sama probleemi valdkonda kuuluvast seeriast «Eesti tähtsamate kirjanike personaalbibliograafiad» valmivad L. Koidula, C. R. Jakobsoni, Fr. R. Kreutzwaldi, E. Vilde, J. Kunderi ja M. Veske bibliograafiad, keskmiselt ä 15 trükipoognat.

Teadusliku kvalifikatsiooni tõstmise alal

lõpetavad mitmed töötajad põhitöö kõrval kandidaadiväitekirja koostamise. Aspirantuuris kaitsevad oma väitekirja kolm kitsama erialaga spetsialisti (J. Toomla ja E. Aaver tekstoloogia ning I. Loosme eesti raamatu ajaloo alal), kes suunduvad seejärel Kirjandusmuuseumi tööle.

On selge, et kõige eespool märgitu täitmiseks tuleb teha väga suuri jõupingutusi, ratsionaalselt ära kasutada aega ja kõiki võimalusi, eeskätt muuseumi rikkalikke käsikirjade ja trükiste kogusid. Samaaegselt tuleb eeloleva seitseaastaku kestel teostada kogutud materjalide ulatuslik muuseumialane ja tehniline ettevalmistus. Käsikirjalistest materjalidest ja haruldasematest trükistest tuleb teha mikrofilmkoopiad, restaureerida aegade jooksul kulunud või kannatada saanud originaalmaterjalid, ehitada juurde täiendavad hoidlad käsikirjalistele fondidele, samuti uued näitusesaalid, muretseda ekspeditsioonideks spetsiaalauto, teha ümbervõtted vanadelt fonograafi-va-harullidelt magnetofonilindile või heliplaatidele, laiendada ja süvendada igati kogumistööd, täiendada foto- ja helilaboratooriumi ning restaureerimis- ja kaitsekoda moodsate aparatuuride ja tehniliste seadeldistega, samuti tugevdada neid lisatööjõuga jne.

Peale tavaliste, plaaniliste tööülesannete täitmiseiga seoses olevate raskuste kerkib Kirjandusmuuseumi ette rida muidki organisatsioonilisi muresid, mis johtuvad sellest, et vabariigi ulatuses pole seni üksikute säilitamis- ja uurimisasutuste vahel loodud veel küllaldaselt tihedat koostööd ning regulaarset vastastikust informatsiooni. Selline tegeliku koostöö lõtvumine, ühiste teaduslike väljaannete, konverentside ja diskussioonikoosolekute vähesus, puhuti ka tööülesannete koordineerimatus jne. pidurdab meil mõnikord üsna tõsiselt tervete tööloikude tegevust. Ka sellistest raskustest oleme nüüd loodetavasti juba üle saamas. Kirjandusmuuseum kavatses edaspidi luua veelgi tihedama kontakti teiste vastavate teaduslike uurimis- ja säilitamisasutustega, et ühise tiheda rindena teenida nõukogude teadust.

E. ERTIS